

livandi, enn lov, tá ið látin er«

at verða ónevnd, og tað hevur ivaleyst eisini gjørt sítt til, at fólk ikki hildu seg aftur at skriva. Rokna vit við, at 65 orð í miðal vórðu skrivað á seðlar frá hvørjari sending, fáa vit til samans fleiri enn 12000 orðaseðlar úr øllum 198 sendingunum. Og tá ið blaðað verður í orðaseðlasavninum á Føroyamálsdeildini, er tað í heilum, at seðlar, sum stemplað er á *Orðabók Útvarpsins*, koma fyri.

At fólk høvdu stóran áhuga og vóru glað fyri Orðabókina, sæst so týðiliga av brøvunum, tí tað er so javnan, at tey annaðhvørt byrja ella enda brævið við tí. Ein lurtari skrivar enntá, at tá ið Orðabókin kemur fyri, læsir hann úthurðina, so at eingin skal koma inn og órógva hann.

Manga óvæntaða gleði veittu lurtarabrøvini eisini Jóhan Hendriki sum orðasavnara. Orð komu til savnið, sum ongantíð vóru uppskrivað áður, men sum hava djúpar og fornar røtur í føroyskum máli. Eisini kom tað mangan fyri, at orð komu úr livandi talaðum máli, sum vit annars bert kendu úr meir enn tvey hundrað ára gomlum orðabókahandritum J.C. Svabos. Sum dømi um orð, sum ikki áður var komið í orðasavn okkara, og sum eingin orðasavnari áður hevði rakt við, var orðið *ón*, sum kom í brævi skrivaðum í Svínø 11. februar 1973 av Onnu Danielsen. Hon nevnið nøkur orð, sum hon hevði hoyrt av gomlum manni. Til seinast kemur hesin setningurin: ‘barðið kundi ikki mammu síni *ón* – varð sagt um barn, sum altíð vildi fara við mammuni, hvar hon enn fór’. Jóhan Hendrik skilti beinanvegin, at her var komið fornt og for-kunnugt orð, kendi tað eftir stutta leitan aftur sum fornorrøna fyrisetingarorðið *ón*. Hetta var merkiligur og forvitnisligur fundur, tí hetta fyrisetingarorð er annars burturdeytt í nýføroyskum, og *uttan* ella *fyrir uttan* er komið í staðin. Nevnt kann verða, at orðið *ón* t.d. er skylt við hitt týska orðið *ohne*, ið sum kunnugt eisini merkir ‘uttan’. Jóhan Hendrik ringdi til konuna, ið skrivað hevði brævið, til at forvitnast meir um orðið, og fekk at vita, at maðurin, hon hevði tað eftir, var Árant Joensen í Hattarvík, tá 85 ára gamal. Hann doyði í 1977. Seinni komu upplýsingar eisini aðrastaðni frá um orðið. Hetta var so eitt av teimum mongu “ókendu” orðum, ið komu undan kavi gjøgnum brøv til útvarpstáttin *Orðabókina*.

Nú var tað óivað so, at okkurt, sum orðabókin spurdi um, kundi hoyra til dagligt mál hjá onkrum lurtara, so at hann helt, at tilíkt átti ein at vita, sum skal eittast at vera kønur í føroyskum máli. Men tað er tað, sum er so merki-ligt við málinum í hesum lítla landi, at tað er so fjølbroytt. Tað, sum er vælcent og vanligt einastaðni, kann vera púra fremmant og ókent aðrastaðni,

Anfinnur Johansen, lektari á Føroyamálsdeildini á Fróðskaparsetrinum, hevur ritstjórnað bókina, og hann handaði Jóhan Hendriki fyrsta eintakið

Mynd: Eiríkur Lindenskov

og eingin kann allar dyr at goyma. Eg skal nevna eitt dømi. Eina ferð varð spurt um orðið /aggap/, stavað *avgap*, ið verður nýtt um eitthvørt, serstakliga klædnaplagg, ið er ov stórt ella vítt, t.d. handa troyggi er eitt øgiligt avgap. Eg skal lesa tað, sum ein lurtari úr Norður-oýggjum skrivar: “Tað var orðið “avgap” (aggap), sum tú fregnaðist um í seinastu sending. Tað undraði meg, at hetta skuldi vera so lítið kent, tí fyri mær er tað næstan líka vanligt sum *hann* og *hon*. Aftaná segði eg við 94 ára gomlu móður mína, at nú vóru tað summi, sum ikki kendu orðið avgap. “So eru tey bytt”, segði hon.

Einaferð var tað ein, sum skrivaði í bløðini og fanst at Orðabókini fyri, at hon bara kravdi av fólki og einki læt afturfyri. Eyðvitað er ikki ókeypist at skriva og senda brøv, ei heldur at ringja, men tíværri var – og framvegis er – figgjarorka okkara ikki til at rinda nakað afturfyri, og nakað putlut hevði tað eisini verið at umsitið. Tað hevur altíð verið vón okkara, at tey, sum vilja vera

so beinasom at hjálpa okkum við innsavning, eru soleiðis sinnað, at tey kenna sær, sum tað ber løn sína í sjálvum sær, og annars hjálpast við eina hjartaliga tøk! Vónandi kennist henda tøk ikki, sum tann, ið við hvørt segðist vera partur av flutningskeypi. *Flutningskeyp* var lítill samsýning fyri flutning ella skjúts. Í føroysku orðabókini stendur, at flutningskeyp var ofta turr tøk og vát reyv. Upphavsmaður at hesum tiltaki sigst vera Víðar-eiðis-Líggjas, eisini nevndur Hoyvíks-Líggjas. Hann skuldi vera sera hittinorðaður maður. Tað var eisini hann, sum skuldi finna upp á orðið *stúkuskifti* um eitt stutt tíðarskeið: hann var har eitt stúkuskifti – til hann skifti stúku næstu ferð. Á einum orðaseðli stendur, at eingin skuldi liggja longur inni á fólki enn tvey stúkuskifti. Ein maður ringdi einaferð og vildi vita, hvussu nógvar dagar eitt stúkuskifti var. Hann helt lítið um málkunnleika okkara, at vit ikki vistu at siga honum tað.

Øll tey brøv, ið *Orðabókin* fekk frá lurtarunum tey árin, hon var at hoyra í útvarpinum,

eru í tíðarøð goymd væl og virðiliga í eldvardu goymsluni á Føroyamálsdeildini – eisini øll handritini til sendingarnar, sum eg sjálvur havi skrivað inn í telduna til hesa útgávu. Í eina bók við so stórar orðanøgð – o.u. 630.000 orðum á nett 1000 blaðsíðum – slepst ikki undan missløgum og øðrum óreglusemi, men tann ábyrgdin er mín!

Ein tilik útgávu kann eyðvitað skipast á ymsan hátt. Við tað at sendingarnar hava eina ávís fasta skipan, kundi ein háttur verið at bytt sendingarnar og tessvegna bókina í fyra bólkar ella partar. Høvuðsparturin kundi snúð seg um tey orð og annað, ið Orðabókin spyr lurtarnar um, og sum teir síðan svara til. Hesin partur kundi itíð “Lurtarnir spurdir”. Annar partur kundi itíð “Orðabókin spurdi”, tí at at kalla í hvørjari sending eru spurningar frá lurtarum til Orðabókina. Triði partur kundi itíð “Málrøkt”, tí í næstan hvørjari sending tekur hann fyri onkran skeivan málburð, ið hann annaðhvørt hevur sæð á prenti ella hoyrt. Ofta byrjar hann eina sending við einum formála um eitt ávíst evni.

Fleiri av hesum formálum eru ógvuliga upplýsandi og áhugaverdir og kundu komið at staðið í fjórða og síðsta parti við heitinum “Hugleiðingar”. Ein annar útgávuáttur var at skipa bókina sum eina orðabók við leitorðum og øllum frágreiðingunum í bókstavarøð, umframt eftir evnum. – Men eg eri komin til ta niðurstøðu, at frægast er at geva sendingarnar út í sama líki, sum tær vórðu útvarpaðar, tí tað endurgevur tað tíðarbærið, tær vórðu sendar, umframt at endurgávan úr brøvum lurtarans ikki broytir skap. Tí er samanumtikið eingin ritbroyting gjørd, men bert ávísar endurtøkur strikaðar. Vónandi kann orðalistin aftast í bókini økja um nýtslurvirið.

Nú ið henda bók kemur út, eru fleiri av brævskrivarunum til *Orðabókina* farnir undir grønu torvu, men við eina tilílkari útgávu kunnu vit reisa teimum og øllum, sum sendu henni brøv og tilfar, ein minnisvarða. Eyðkent fyri meginpartin av hesum heimildarfólki er, at tey høvdu lítla skúlagongd, men við teirri ómetaligu vitan um dagsins viðurskifti á sjógvi og landi hava tey verið við til at bjarga nógvum av tí siðsøguliga mentanararvi, ið tey numu av forfedrum sínum. Við at fáa alt hetta tilfar á prent kunnu vit, ið nú eru uppi á døgum, og komandi ættarlið fáa lut í allari hesari vitan um mentanar- og siðsøgu okkara gjøgnum öldir. Men størstu tøkkin eiga Jóhan Hendrik, sum legði allar orðabókasendingarnar til rættis, tí hetta orðasavningararbeiði hansara er av sonnum eitt lívsverk, sum gevur honum sess ímillum aðrar mætar orðasavnnarar sum J.C. Svabo, Nicolai Mohr, Jákup Jakobsen og Chr. Matras.

Danska skaldkonan Ingeborg Næstved hevur gjørt eina yrking, har ið fyrsta reglan byrjar við hesum vælkendu orðunum: *Giv mig en blomst, mens jeg lever*. Undir hesum orðum býr hugsan átøk teirri í einum føroyskum tiltaki, sum vit hava eftir Hans Dalsgaard sála úr Skálavík. Í 1968 fekk hann M.A. Jacobsens virðisløn, og tað gleddi hann ógvuliga nóg. Í takkarrøðuni, hann helt, fekst dømi um, hvussu væl og snøgt hann dugdi at taka til. Hann endaði við hesum orðum: *Hentari er handartak manni livandi, enn lov, tá ið látin er*.

Góði Jóhan Hendrik! Við hesum nýtu orðum Hans Dalsgaards ynskja forlagið Sprotin við Jonhardi Mikkelsen og eg sjávvur tær hjartaliga til lukku á sjeyti og fimm ára føðingardegi tínum í dag. Og við hesum orðum mínum fari eg at biðja teg at koma upp higar at taka ímóti tí fyrsta eintakinum av Orðabókini!

Anfinnur Johansen

Børnini hjá Jóhan Hendriki, Hjordis, Ingibjörg og Teitur við børnum

Mynd: Eiríkur Lindenskov